

ПРОБЛЕМИ ВИХОВНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА ТА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

О.Л. Слюсаренко

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»*

Т.В. Кунгурцева

*студентка
ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Питання формування в Україні соціально-орієнтованої держави та громадянського суспільства потребують подальшого проведення відповідних міждисциплінарних досліджень, які дають змогу визначити обґрунтовану реалістичну концепцію розвитку соціально-орієнтованої економіки, правового забезпечення, оптимального поєднання економічної доцільності та соціально-правової справедливості, вдосконалення напрямків правового впливу на суспільні відносини, перетворення держави в соціально-політичний інститут з новими функціями права, правового виховання, які б відповідали потребам громадянського суспільства.

Розкриття змісту виховної функції права диктується прагненням більш всебічно розкрити сутність права, адже виховна функція одна з функцій права, що складає внутрішньо-узгоджену систему, вона є самостійною загально-соціальною функцією права. Характеризуючи службову роль, яку виконує право у вихованні, слід відмітити, що вона відображає відношення права до цього процесу, показує його як знаряддя соціальних перетворень, інструмент активного впливу на свідомість і поведінку особи, виражає спроможність правової системи до вирішення задач і досягнення цілей, що стоять перед суспільством у галузі соціального виховання.

Реалізація виховної функції відображається у правовому вихованні і його роль у сучасних умовах зростає в багатократному розмірі. Адже одним із головних елементів побудови правової держави є всезагальне підвищення ролі правової культури населення, подолання правового нігілізму в усіх сферах життя, яке можливе лише за умови закріплення правових начал у суспільстві та державі в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема виховної функції права та правового виховання досліджувалися значною кількістю науковців, а саме: С.С.Алексєєв, В.Д. Бабкіна, О.Ф. Граніна, В.І. Гойман, С.Д. Гусарева, Д.А. Керімова, М.І. Козюбри, В.В. Копейчиков, О.О. Лукашева, П.О. Недбайло, Є.В. Назаренко, П.М. Рабінович, Т.М. Радько, В.П. Сальнікова, О.Ф. Скакун, О.Л. Слюсаренко, О.Д. Тихомирова, О.В. Шмоткіна та ін.

Мета даної статті полягає у комплексному дослідженні співвідношення виховної функції права та правового виховання, висвітлення власного бачення відносно названих наукових проблем.

Основні результати дослідження. За Конституцією в Україні визначається та діє принцип верховенства права (ст. 8). В той же час навіть сьогодні, нагальною є потреба напрацювання чіткого і, що найголовніше, нескладного до сприйняття назначення верховенства права, встановлення його зв'язків з принципами верховенства Конституції, законів тощо. Сучасний тлумачний словник української мови визначає верховенство, як «панівне становище, переважаючий вплив кого-небудь, чого-небудь» [1, с. 83]. Недопрацьованим залишається лише роз'яснення кого і над чим.

Слід погодитись з М. Козюброю, який зазначає, що феномен верховенства права може бути розкрито тільки за умови дотримання певних гносеологічних позицій щодо права: по-перше, повинно мати місце розрізнення права і закону; по-друге, право слід розглядати не як акт державної влади, а як соціальний феномен, пов'язаний з такими категоріями, як: справедливість, свобода, рівність, гуманізм; по-третє, право має розглядатися у нерозривній зв'язці з правами людини [2, с. 11].

Термін «право» вживається у процесі спілкування людей досить часто, відображаючи різні аспекти суспільного життя.

Соціальне призначення права, його місце і роль у системі соціального нормативного регулювання відображається в його функціях-об'єктивно необхідних, головних, основних, тимчасових і постійних напрямків прогресивного впливу права на суспільні відносини, які виражають його сутність і соціальне призначення в суспільстві, способи організації правом суспільних відносин [3, с. 37].

С.С. Алексєєв вказує, що активна роль права в суспільстві виражається в його функціях, тобто напрямках правового впливу [4, с. 202].

В.М. Горшенєв дає таке визначення: проблема функцій права повинна відображати напрями правового регулювання у вузькому і спеціально юридичному значенні [5, с. 33].

Т.М. Радько підкреслює, що функції права це те, що визначається його суттю і соціальним призначенням, основний напрям впливу права на суспільні відносини, напрям, в якому виражена службова роль і основні задачі права [6, с. 36].

У цих визначеннях можна прослідити відмінні особливості, оскільки В.М. Горшенєв говорить про функції правового регулювання, а Т.М. Радько і О.Л. Слюсаренко – про функції правового впливу. Подібна недостатньо чітка позиція, коли не проводиться суворого розмежування між поняттями «правовий вплив» і «правове регулювання», веде до того, що ці категорії вживаються як синоніми, але між ними є відмінності.

У визначеннях С.С. Алексєєва, В.М. Горшенєва, Т.Н. Радько і О.Л. Слюсаренко загальним є те, що функції права виражають напрями правового впливу на правовий прогрес. І в цьому визначенні мають місце деякі спірні положення, на які вельми справедливо звернула увагу Ю.Г. Ткаченко, кажучи, що функції права – це конкретна роль (дія) права з організації суспільних відносин в існуючих сферах суспільного життя. Таке визначення акумулює в собі і поняття функцій по об'єкту, або сферам дії права, і по способах організації правом суспільних відносин [7, с. 148].

Основними сферами життя суспільства і дії права є політична, економічна, соціальна і духовна сфери. Відповідно до цих сфер визнається наявність у права таких функцій, як політична, економічна, ідеологічна, виховна та ін. Ні ідеологічної, ні виховної сфер у суспільному житті суспільства немає, але ідеологія займає одне з центральних місць у духовному житті суспільства.

Невиправданою є думка ряду вчених, схильних не вважати виховний та ідеологічний вплив на правовий прогрес самостійними функціями права.

Роль права виявляється не тільки в регулюванні суспільних відносин, але й у процесі формування правових мотивів, інтересів, навичок правомірної поведінки, правильного оцінного уявлення про правову дійсність, правову активність особи.

Вірно, що виховне призначення права виявляється в процесі виробництва, реалізуючи економічну функцію, і в політичному житті суспільства, але більш усього вона знаходить своє здійснення в духовній сфері.

Деякі автори схильні ототожнювати виховний та ідеологічний впливи права, говорячи про наявність лише однієї, ідеологічної функції. Проте з цим важко погодитись, адже ця функція існує об'єктивно, як результат дії права в суспільстві.

Виховна ж функція спрямована на формування правових мотивів, вплив на ціннісні орієнтири, внутрішні потреби.

Виховна функція права неодноразово пов'язана з процесом і системою правового виховання, з ідеологічною роллю права у суспільстві [7, с. 64]. Система правового виховання – це весь комплекс проведених державою і громадськими організаціями заходів з метою формування у громадян правосвідомості, правових понять і правової культури. Виховна ж функція права є самостійним напрямком його впливу на волю, думки і почуття людей, яке здійснюється незалежно від наявності організаційних форм виховного процесу. Вона входить до системи правового виховання в якості найважливішої складової частини.

Правове виховання – це ціленаправлена, послідовна, систематична діяльність держави і її органів, а також громадських об'єднань та організацій по формуванню певної системи правових знань, вмінь і навиків, правового мислення, правових почуттів – почуття права, законності, почуття поваги до права і закону, почуття поваги до тих соціальних цінностей, які регулюються й охороняються правом і законодавством [8, с. 39].

Дія виховної функції є двостороннім процесом, що припускає не тільки спрямування виховного впливу права на особу, але й активне відношення останнього до нього. Проте реалізацію досліджуваної функції не варто звужувати тільки до процесу об'єктів права в поведженні особи. Його потрібно розглядати в тісній взаємодії із системою правового виховання. У зв'язку з цим слід вважати правильною висловлену в юридичній літературі думку про те, що виховний вплив права відноситься до засобів, мір правового виховання. Правове виховання як чинник, що впливає на кінцевий результат впливу виховної функції, виступає умовою її ефективності і забезпечує досягнення цілей, що ставляться перед демократичною правовою державою у вихованні громадян. Виходячи з цього в механізмі реалізації названої функції і у системі правового виховання виділяються загальні елементи. До них належать і методи правовиховного процесу [10, с. 199].

У ході аналізу змісту виховної функції права робиться висновок, що вона, об'єктивно обумовлена єдністю внутрішніх і зовнішніх потреб суспільства сполучення стабільності і динамізму в розвитку, забезпечення послідовного і всебічного розвитку політичної культури й активності особи, гармонійної єдності суспільних та особистих інтересів [11, с. 275].

Висновки. Таким чином, виховна функція права спрямована на розвиток і зміцнення правосвідомості, правової культури і правового виховання у всіх членів суспільства навичок правомірної поведінки.

Тільки об'єднаними зусиллями державних органів, громадських організацій, використанням комплексу різноманітних, взаємозалежних засобів, всемірним розширенням правового виховання громадян, підвищенням ролі суспільної думки в боротьбі зі злочинністю можливо досягти успіху у забезпеченні ефективності виховної функції права.

У системі наукових теоретико-правових знань теорія виховного впливу поряд з такими теоріями, як теорія правової поведінки, теорія правових відносин, теорія юридичної відповідальності, має важливе значення, доповнюючи своїм змістом картину правового устрою суспільного життя, виконуючи функцію окремої ланки у загальному переліку правових теорій.

Окремої уваги з боку науковців потребує і методика дослідження проблем виховної діяльності, яка до останнього часу залишається недосконалою, що знаходить вираження у розбіжностях щодо визначення ознак, структури, змісту правового виховання, співвідношення з іншими правовими явищами.

Враховуючи складність поняття ефективності та необхідності вирішення методологічних завдань, вважаємо за доцільне це питання розглядати на двох рівнях, залежно від рівнів теоретичного узагальнення, на яких відбувається вивчення проблеми: на макрорівні (загальнотеоретичному) і мікрорівні, на якому ефективність правовиховного процесу визначається крізь призму діяльності колективних або індивідуальних суб'єктів [12, с. 192].

Найбільш значущими факторами, які впливають на правове виховання у всіх його формах та видах, є умови національної правової системи, які можна порівняти з потужним внутрішньонаціональним фактором комплексної дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Ірпінь, 2001. – 1425 с.
2. *Козюбра М.І.* Принцип верховенства права і права людини / права людини і права держава (До 50-ї річниці Загальної декларації прав людини): Тези доп. та наук. повідомлень. 10-11 грудня 1998 р. – Х., 1998. – С. 9-11.
3. *Слюсаренко О.Л.* Теорія держави і права: Навч.-метод. посіб. – К.: НАВСУ, 2011. – 161 с.
4. *Алексеев С.С.* Общая теория права курс: В 2-х т., т.1. – М., 1981. – 350 с.
5. *Горшенев В.М.* Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. – М.: Юрид. лит.-ра. – 255 с.
6. *Радько Т.Н.* Основные функции социалистического права. – Волгоград, 1970. – 142 с.
7. *Жаченко Ю.Г.* Методологические вопросы теории правоотношений. – М.: Юрид. лит.-ра, 1980. – 176 с.

8. *Балин Л.Е.* Правовое воспитание и предупреждение правонарушений органами внутренних дел – Ташкент, 1977. – 78 с.

9. *Долгова А.И.* Правовое воспитание молодежи. – М., 1979. – 47 с.

10. *Пастухов В.П.* Проблеми правової освіти студенської і шкільної молоді в Україні / Актуальні проблеми гуманітарної освіти та виховання духовної культури студентів у сучасних умовах. – К., 1996. – С. 199-200.

11. *Васильківська І.П.* Системне виховання і правовий аспект проблеми // Право України.- 1998. – № 6.- С. 25-29.

12. *Селіванов В.М.* Право і влада суверенної України: Методологічні аспекти: Монографія. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2002. – С. 283.

Слюсаренко О.Л., Кунгурцева Т.В. Проблеми виховної функції права та правового виховання в сучасних умовах

У статті розглядається питання про співвідношення виховної функції права та правового виховання.

Ключові слова: *правове виховання, виховна функція права, правосвідомість, правовий прогрес, правовий нігілізм, законодавство.*

Слюсаренко Е.Л., Кунгурцева Т.В. Проблемы воспитательной функции права и правового воспитания в современных условиях

В статье рассматривается вопрос о соотношении воспитательной функции права и правового воспитания.

Ключевые слова: *правовое воспитание, воспитательная функция права, правосознание, правовой прогресс, правовой нигилизм, законодательство.*

Slusarenko O.L., Kungurtseva T.V. Contemporary issues of the educational function of law and legal education

The article considers the issues of the correlation between the educational function of law and legal education.

Key words: *legal education, educational function of law, legal awareness, legal progress, legal nihilism, legislation.*

Стаття надійшла до редакції 10.01.2012.